

نامه

راهنمایی پایان نامه

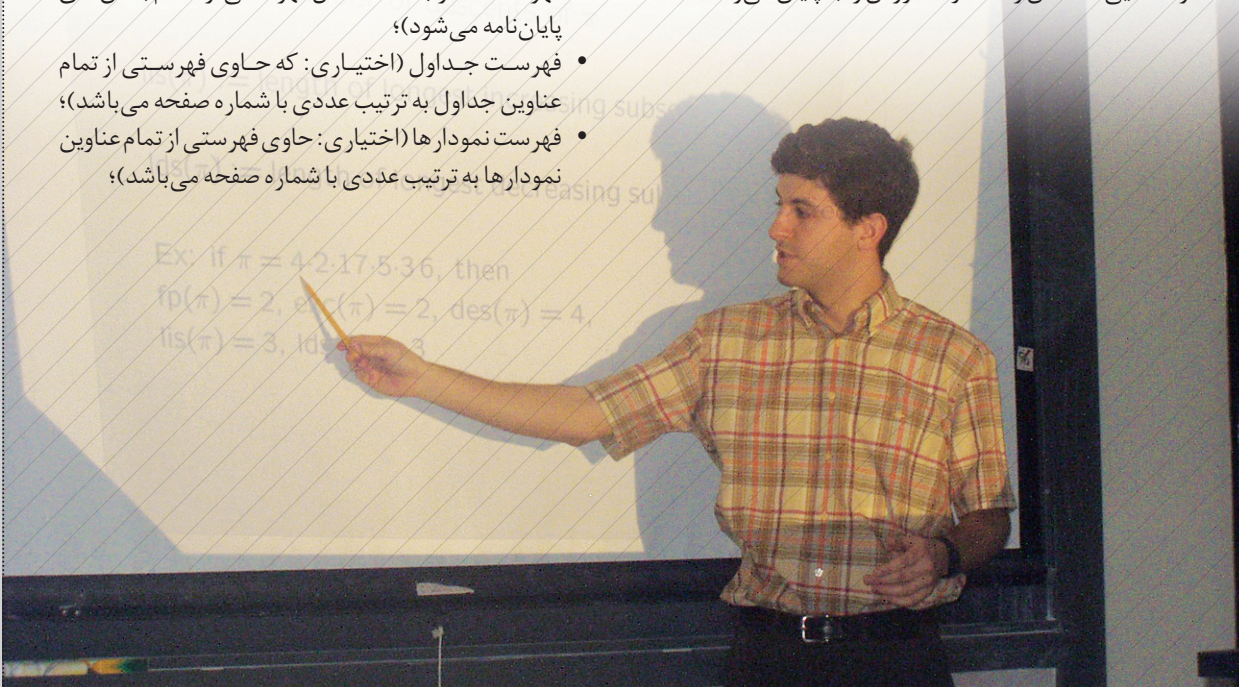
مقدمه

پژوهش در دوران دانشجویی، اصلی ترین نمود خود را در واحد پایان نامه نمایان ساخته و دانشجویان با انتخاب این واحد، قدرت ابتکار، اعتماد به نفس و پشتکار خود را با روح جستجوگر خویش در هم آمیخته و حاصل آن را در قالب پایان نامه ارائه می دهند. بنابراین می توان ادعا کرد که پایان نامه نخستین گام نظام مند در بعد پژوهش است که دانشجویان با آن آشنا می شوند. پایان نامه یک مدرک رسمی است که توضیح اجزای مختلف یک پروژه تحقیقاتی از جمله بیان مسأله، تئوری، روش شناسی، نتایج، بحث، نتیجه گیری و منابع، در آن به دانشجو محول شده است. این اثر در واقع عصاره و چکیده فعالیت های آموزشی و پژوهشی دانشجو محسوب می شود. پایان نامه تاییدی بر تلاش های یک دانشجو و نشانگر فعالیت های منسجم او به حساب می آید که با راهنمایی استادان راهنما و مشاور آن را به پایان می رساند.

شکل کلی پایان نامه

پایان نامه باید در یک فرم ادبی رضایت بخش مطابق با رشته مربوطه نوشته شود و رویکردی علمی نسبت به موضوع داشته و دانش کاملی از آن ارائه دهد. ساختار پایان نامه باید از تمام یا برخی از بخش های زیر تشکیل شود:

- طرح روی جلد؛
- بسم ا... الرحمن الرحیم؛
- تصویر صورت جلسه دفاع؛
- اهدا (اختیاری: باید مختصر باشد)؛
- تقدیر و تشکر (اختیاری: در بخش تقدیر و تشکر که نباید بیش از یک صفحه باشد دانشجو از استادان و همکارانی که در این تحقیق او را حمایت کرده اند، قدر دانی می کند)؛
- چکیده (مطالب پایان نامه را به طور خلاصه بیان می کند و باید حدود یک صفحه باشد)؛
- فهرست مندرجات (شامل فهرستی از تمام بخش های پایان نامه می شود)؛
- فهرست جداول (اختیاری: که حاوی فهرستی از تمام عناوین جداول به ترتیب عددی با شماره صفحه می باشد)؛
- فهرست نمودارها (اختیاری: حاوی فهرستی از تمام عناوین نمودارها به ترتیب عددی با شماره صفحه می باشد)؛

فرایند تدوین پایان‌نامه

- **انتخاب موضوع:** برخی دانشجویان با توجه به یک سوال پژوهشی مشخص، پروژه تحقیقاتی خود را شروع می‌کنند، برخی دیگر با چندین ایده، اما بدون سوال تحقیقاتی خاص به این نقطه می‌رسند. تحت فشار قرار گرفتن برای شروع سریع، می‌تواند موجب اضطراب و حتی ترس و وحشت در دانشجو شود.
- **طرح سوال تحقیق:** هنگامی که موضوع تحقیق مشخص شده، لازم است فرایند پالایش موضوع و تبدیل آن به سوال تحقیق آغاز گردد. سوال تحقیق باید موضوعی را که قرار است بررسی شود توضیح دهد، استدلال فرد و یا پایان‌نامه (آنچه را که می‌خواهد اثبات، رد و یا کشف کند) را بیان کند و محدودیت‌های تحقیق (آنچه که نمی‌تواند بررسی کند) را یادآور شود.
- **نوشتن پروپوزال:** پروپوزال، توصیف دقیق‌تر و جامع‌تر از پروژه‌ای است که قرار است انجام شود. پروپوزال باید مبتنی بر اندیشه و تفکری باشد که در تعریف سوال تحقیق به آن پرداخته شده است.
- **زمان‌بندی انجام تحقیق:** پایان‌نامه یک پروژه گسترده است که نیازمند مدیریت زمان و انجام وظایف متعدد می‌باشد. محاسبه این که تا زمان ارائه پایان‌نامه تکمیل شده چند هفته فرصت باقی است و ترسیم نموداری که این هفته‌ها را نشان دهد بسیار مفید خواهد بود.
- **انتخاب استاد راهنما:** اگر چه پایان‌نامه فرصتی برای دانشجوست که یک کار مستقل انجام دهد، اما همواره یک عضو هیات علمی به عنوان استاد راهنما برای وی در نظر گرفته می‌شود. استاد راهنما در مورد شکل دهی ایده‌ها و چگونگی انجام تحقیقات برای پایان‌نامه به دانشجو کمک می‌کند.
- **جمع‌آوری داده‌ها:** برای بسیاری از پروژه‌های تحقیقاتی، جمع‌آوری داده‌ها مهم‌ترین بخش است. در هنگام جمع‌آوری داده‌ها توجه به نکات زیر ضروری است:
 - * داده‌ها به طور صحیح و دقیق ثبت شوند؛
 - * داده‌های جمع‌آوری شده تجزیه و تحلیل و مقایسه شوند؛
 - * خروجی‌های مناسب برای پایان‌نامه در نظر گرفته شود (مانند جدول و نمودار).
- **نوشتن گزارش نهایی:** تهیه گزارش نهایی، مهم‌ترین مرحله پژوهش به شمار می‌آید. در واقع پژوهش زمانی کامل است که نتایج آن در اختیار جامعه علمی گذاشته شود. اگر نتایج یک پژوهش علمی در اختیار سایر پژوهشگران قرار نگیرد، هر اندازه که پژوهش مهم باشد، کمکی به پیشرفت علم نمی‌کند.

- فهرست علائم و اختصارات (اختیاری: که بر اساس حروف الفبا مرتب شده است)؛
- متن اصلی پایان‌نامه (شامل فصول پایان‌نامه)؛
- فهرست منابع؛
- پیوست‌ها؛
- واژه‌نامه (اختیاری: که شامل واژه‌های فنی و خارجی به همراه ترجمه یا تعریف آن‌ها و بر اساس حروف الفبا مرتب شده است)؛
- چکیده انگلیسی.

حجم پایان‌نامه

- اگر چه هیچ مقررات یکسانی حاکم بر حجم پایان‌نامه‌ها وجود ندارد اما برخی دانشگاه‌ها دستورالعمل‌های زیر را برای حجم پایان‌نامه منتشر کرده‌اند:
- هنر، علوم انسانی و کشاورزی: ۵۰ هزار کلمه «کارشناسی ارشد» و ۱۰۰ هزار کلمه «دکتر»
 - دامپزشکی، فنی و مهندسی و علوم پایه: ۴۰ هزار کلمه «کارشناسی ارشد» و ۸۰ هزار کلمه «دکتر»
 - محدودیت‌های کلمه‌ای فوق به غیر از پاورقی‌ها، کتاب‌شناسی و ضمیمه می‌باشد.

تحت فشار قرار گرفتن دانشجو برای شروع سریع، می‌تواند موجب اضطراب و حتی ترس و وحشت وی شود.

• **برنامه‌ریزی و نظارت بر اجرای پروژه:** سرپرستی (استاد راهنما) مهم‌ترین روش برای ایجاد يك قرارداد یادگیری میان دانشجویان و استادان راهنما، ایجاد اهداف پژوهشی روشن برای يك نیم‌سال، شفاف‌سازی نقش‌های دانشجویان و سرپرستان می‌باشد. مهم‌ترین عاملی که فرایند راهنمایی را تحت تأثیر قرار می‌دهد، تجربه علمی و مهارت‌های بالفعل دانشجو و استاد راهنما است. در سرپرستی یک پژوهش مواردی وجود دارد که بسیار پیچیده و بااهمیت است و استاد راهنما با رعایت این موارد می‌تواند تحقیق دانشجو را سرپرستی (نظارت) نماید. این موارد عبارتند از:

- * ایجاد یک ارتباط حرفه‌ای؛
- * ترغیب دانشجویان به پژوهش؛
- * کمک به دانشجویان در انتخاب موضوع تحقیق؛
- * کمک به دانشجویان در تهیه یک طرح اولیه پژوهش؛
- * حمایت از پیشرفت اولیه دانشجویان؛
- * مساعدت در حل مشکلات علمی دانشجویان؛
- * مساعدت در حل مشکلات شخصی و عمومی دانشجویان؛
- * کمک به دانشجویان در تکمیل نمودن تحقیق؛
- * راهنمایی برای آماده کردن و ارائه پایان‌نامه؛
- * کمک به آماده شدن دانشجویان برای جلسه دفاع.

• **دفاع از پایان‌نامه:** آخرین مرحله از فرایند تدوین پایان‌نامه، دفاع از آن می‌باشد. در روز دفاع، از دانشجو انتظار می‌رود در بیست دقیقه کلیات پایان‌نامه خود را توضیح دهد و سپس هیأت داوران سوالات مورد نظر خود را از دانشجو خواهند پرسید.

نقش استاد راهنما در فرایند تدوین پایان‌نامه

راهنمایی اجرای پژوهش و پروژه احتمالاً پیچیده‌ترین و ظریف‌ترین شکل آموزش است که استادان در آن مشارکت می‌ورزند. استاد راهنما فقط کافی نیست که پژوهشگر مجرب باشد (گرچه این امر اهمیت دارد) بلکه باید بتواند در دریای پژوهش شناور شود و دانش‌ها، شیوه‌ها و روش‌هایی را تحلیل نماید که پژوهش را اثر بخش می‌سازد. به طور خلاصه، برای اینکه استاد راهنما، راهنمای خوبی برای اجرای پژوهش باشد باید خود پژوهشگری توانا بوده و در راهنمایی دانشجو مؤثر باشد.

نخستین شرط راهنمایی اثر بخش عبارت است از: مشارکت فعال در اجرای پژوهش و توانایی تحلیل مسائل و مراجعه به تجربه پژوهشی خود. بدون این اصل، درک مشکلات و مسائل دانشجو یا درک نیازهای متفاوت در مراحل مختلف پایان‌نامه دشوار خواهد بود. استاد راهنما باید خود واجد مهارت‌های لازم پژوهشی (همچون انتخاب و اصلاح روش‌های تحقیقاتی، اجرای میدانی یا آزمایشگاهی کار، تحلیل و تفسیر اطلاعات و ارائه نتایج به شکل عملی) باشد؛ این‌ها همان توانایی‌ها و مهارت‌هایی است که دانشجو به کسب آن‌ها نیاز دارد. برخی مهارت‌های مهم آموزشی استاد راهنما به قرار زیر هستند:

• ساختارمند کردن راهنمایی:

- * پرسش کردن مثلاً در باره پیشرفت، مسائل، نتایج و تفسیرها؛
- * گوش دادن به طوری که شنونده مؤثری باشد و به دانشجو کمک کند تا منظور خودش را بهتر بیان کند؛
- * پاسخ دادن به طوری که در تصمیم‌گیری به دانشجو کمک کند؛
- * توضیح دادن شامل شرح و ارائه موضوع.

• **ارائه بازخورد:** در فرایند ارائه بازخورد، مسائلی مانند جمع‌بندی، ارزیابی، مشاوره، انگیزش و تسهیل در فهم مطالب به چشم می‌خورد. دانشجویان حداقل به چهار دلیل به بازخورد استادان راهنما نیاز دارند:

۱. برای تعیین معیار دقت و صحت عملکرد؛
۲. برای کمک به بهبود روش‌های تحقیق؛
۳. برای ایجاد احساس موفقیت؛
۴. برای عمیق کردن درک.

برای یک راهنمایی موثر استاد باید بتواند با دانشجو رابطه‌ای موثر برقرار نماید.

- پشتیبانی ابزاری: گاه دانشجو برای انجام پژوهش نیازمند ابزار و منابعی است که تهیه و تدارک آن‌ها به عهده دانشگاه است و استاد راهنما موظف است که اطمینان حاصل کند تا آنجا که در توان دانشگاه است این امکانات در اختیار دانشجو قرار می‌گیرد.

ابعاد پشتیبانی اثربخش استاد راهنما

برای یک راهنمایی مؤثر استاد باید بتواند با دانشجو رابطه‌ای مؤثر برقرار نماید. گام نخست در برقراری رابطه مؤثر این است که دو طرف از وظایف و حقوق خویش آگاه باشند. وظیفه استاد راهنما پشتیبانی از دانشجو است. این پشتیبانی می‌تواند سه جنبه را در برگیرد:

- **پشتیبانی فکری:** این پشتیبانی در واقع همان کنترل کیفیت است. وظیفه استاد راهنما است که اطمینان حاصل کند دانشجو در مسیر درستی حرکت می‌کند و پژوهشی که در دست اجرا دارد با کیفیت مطلوب پیش رفته و به سرانجام می‌رسد. استاد راهنما باید این اطمینان را به دانشجو نیز منتقل کند.
- **پشتیبانی احساسی و روحی:** انجام پایان‌نامه به ویژه در مقطع دکترا (رساله) فراز و فرود بسیار دارد. دانشجو ممکن است بارها ناامید و سرخورده شده و حتی تا مرز انصراف پیش برود. تحریک، انگیزه دادن و دلگرم کردن دانشجو، وظیفه استاد راهنماست. همچنین وظیفه استاد راهنما ایجاد فضایی است که دانشجو احساس کند می‌تواند به راحتی پرسشگری کرده و مسائل و دغدغه‌های پژوهشی خود را مطرح کند. اگر دانشجو با نگرانی از واکنش استاد راهنما، به جای طرح نواقص کار خویش، آن‌ها را از استادش پنهان کند، این نشان‌دهنده ناموفق بودن استاد در ایجاد چنین فضای روحی و احساسی سالمی است.

کلیه شماره‌های نشریه «سامان آموزشی» در سایت معاونت طرح و برنامه دانشگاه فردوسی مشهد به نشانی <http://vpb.um.ac.ir> در دسترس علاقه‌مندان می‌باشد.

مراجع

- دهقانی، غلامعلی؛ رضایت‌مندی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی تبریز از سرپرستی پایان‌نامه، مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، زمستان ۱۳۸۸.
- <http://journalism.uoregon.edu/graduate/project-and-thesis-information-for-all-masters-programs>
- www2.le.ac.uk/offices/ld/resources/writing/writing-resources/planning-dissertation
- www.sheffield.ac.uk/ris/pgri/code/preparation
- <http://www.squ.edu.om/tabid/8213/language/en-US/Default.aspx>
- <http://library.uvic.ca/dig/uvicdspace/policies.html>